

СТАН І НАПРЯМИ ВІДТВОРЕННЯ ПЛОДОВИХ НАСАДЖЕНЬ В РЕГІОНІ

Д.Д.Малюта, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

У статті висвітлено стан відтворення плодкових насаджень та розвиток галузі розсадництва південного регіону України в сучасних умовах господарювання.

Постановка проблеми. Садівництво — одна із традиційних галузей сільського господарства України, яка покликана забезпечувати потребу населення у специфічних продуктах харчування з високим вмістом вітамінів, кислот та інших життєво необхідних речовин. Основу функціонування цієї галузі сільського господарства складають процеси створення (відтворення) і продуктивного використання плодкових та ягідних насаджень.

Завдяки оптимальній породній та віковій структурі насаджень, що досягається шляхом їх планомірного відтворення, забезпечується стабільність виробництва в будь-якому садівницькому підприємстві. Внаслідок фізичного та морального зношення і, тим самим, втрати біологічних властивостей та споживчих вартостей, певна частка плодоносних насаджень вибуває з господарського обігу і повинна бути замінена. У сучасних умовах планомірне відтворення насаджень є одним із найважливіших факторів інтенсифікації садівництва, його високоефективного ведення. Саме через створення нових насаджень реалізуються інноваційно-інвестиційні технології розвитку галузі, оновлюється породно-сортовий склад вирощуваних саджанців і забезпечується розвиток плодорозсадництва.

Аналіз останніх досліджень і літератури. Вивченню проблеми планомірного відтворення плодкових насаджень присвячено наукові праці вчених економістів-аграрників: В.В. Юрчишина, О.М. Шестопала, О.Ю. Єрмакова, П.В. Кондратенка та ін. Однак у їхніх працях процес відтворення насаджень і зміни у галузі плодорозсадництва на регіональному рівні недостатньо досліджені.

Мета статті — оцінка відтворення плодкових насаджень і змін в розвитку галузі плодорозсадництва південного регіону.

Викладення основного матеріалу. Незважаючи на сприятливі природно-економічні умови та високий науково-технічний потенціал для розвитку садівництва, перехід галузі від адміністративно-планової до ринкової системи відбувався в умовах жорсткої економічної кризи. Диспаритет цін на товари промислового виробництва і продукцію сільського господарства, спад платоспроможного попиту населення на плоди і ягоди, труднощі в їх реалізації — все це призвело до різкого зменшення валових зборів плодоягідної продукції, істотного скорочення площ плодкових і ягідних насаджень, збитковості галузі практично в усіх колективних і державних сільськогосподарських підприємствах [1]. Це зумовило те, що навіть спеціалізовані садівницькі господарства не мали коштів для простого відтворення багаторічних насаджень.

Відомо, що період продуктивного використання плодкових насаджень на насінневих та середньорослих підщепах становить 15 — 20 років, тому різке скорочення площ плодоягідних насаджень за період з 1995-2000 рр. обумовлено саме цим фактором, закінченням терміну їх продуктивного використання (рис.).

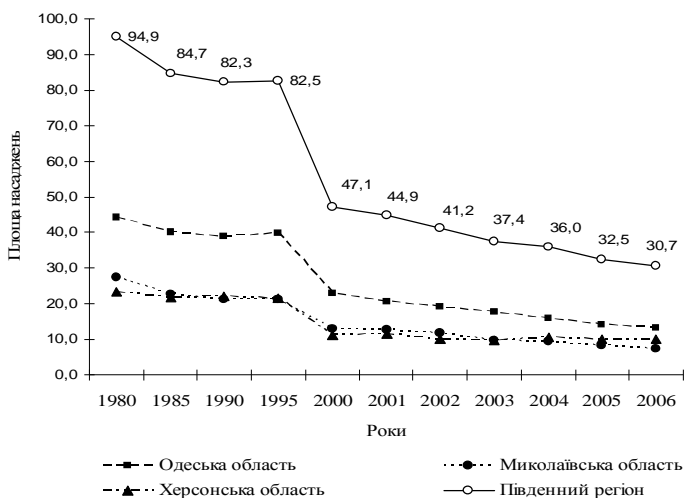

Рис. Динаміка площ плодоягідних насаджень в південному регіоні України, тис.га

За період 1980-2006 роки в усіх категоріях господарств площа плодючих насаджень зменшилася у південному регіоні на 64,2 тис. га (67,6%), в цілому по Україні — на 824,9 тис. га (74,6%). З господарського обігу щорічно в регіоні вибуває 2,5 тис. га насаджень, по Україні — 31,7 тис. га.

Проте, загальною тенденцією галузі садівництва залишається постійне скорочення площ плодючих насаджень, яке відбувається за рахунок сільськогосподарських підприємств, що обумовлено їх спробою стабілізувати економічну ситуацію, оскільки утримувати розміри галузі в минулих масштабах виявилось неможливим внаслідок нестачі обігових коштів на придбання техніки, добрив, пального і т.п. [1].

При скороченні площ насаджень відбуваються зміни і в структурі породного складу. Так, якщо в 1995 році в загальній площі плодючих насаджень яблука займала 45,3%, то в 2006 році — 32,6%, частка персика — 10,5 і 14,3%, черешні — 5,3 і 10,4% відповідно.

Обов'язковою умовою стабільності виробництва плодів і ягід протягом тривалого часу в будь-якому садівницькому господарстві є постійне дотримання оптимальної вікової структури насаджень, що насамперед досягається дотриманням нормативної питомої ваги молодих неплодоносних насаджень у загальній їх площі (до 75%) [2].

Проведений нами аналіз (табл.1) свідчить про різке зростання питомої ваги площ плодоносних насаджень в господарствах регіону, яка, починаючи з 2000 року, досягла 88,1%. Тим самим порушується принцип планованості відтворення цих основних засобів виробництва в садівництві і здійснюється використання існуючих площ насаджень, які не завжди відповідають вимогам інтенсифікації галузі.

Ситуація в галузі дещо поліпшилась у зв'язку з виділенням бюджетних коштів на розвиток садівництва за рахунок одновідсоткового податку від реалізації алкогольних напоїв і пива. Внаслідок цього сільськогосподарським підприємствам регіону в 2003 році нормативного значення показника відтворення вдалося досягти по черешні 73,9%. У 2006 році в цілому по насадженнях кісточкових культур він склав 74,4%, у тому числі: абрикос — 75,0%,

Таблиця 1
Динаміка площ породного складу насаджень плодоягідних культур в південному регіоні України

Вид насаджень	1999р.				2000р.				2004р.				2005р.				2006р.			
	ЖЕНЬ ТИС. ГА		В Т.Ч. ПЛОЩА НАСАД.		ЖЕНЬ ТИС. ГА		В Т.Ч. ПЛОЩА НАСАД.		ЖЕНЬ ТИС. ГА		В Т.Ч. ПЛОЩА НАСАД.		ЖЕНЬ ТИС. ГА		В Т.Ч. ПЛОЩА НАСАД.		ЖЕНЬ ТИС. ГА		В Т.Ч. ПЛОЩА НАСАД.	
	2	3	4	%	5	6	7	%	8	9	10	%	11	12	13	%	14	15	16	%
1																				
Всі категорії господарств																				
Плодоягідні, всього	82,5	61,4	74,4		47,1	41,5	88,1		36,0	31,0	86,1		32,6	27,7	85,0		30,6	26,0		85,0
У т.ч. зерняткові	42,1	32,0	76,0		23,8	20,7	87,0		16,1	14,1	87,6		13,5	11,6	85,9		12,0	10,3		85,8
з них: айва	0,6	0,5	83,3		0,5	0,5	100,0		0,6	0,6	100,0		0,6	0,5	83,3		0,6	0,5		83,3
груша	3,9	2,7	69,2		2,3	2,0	87,0		1,7	1,6	94,1		1,6	1,5	93,8		1,5	1,4		93,3
яблуня	37,4	28,6	76,5		20,9	18,1	86,6		13,8	12,0	87,0		11,2	9,5	84,8		10,0	8,4		84,0
кісточкові	31,1	22,1	71,1		20,0	17,9	89,5		17,2	14,4	83,7		16,4	13,7	83,5		15,9	13,2		83,0
з них: абрикос	5,4	3,9	72,2		3,9	3,5	89,7		3,1	2,7	87,1		3,0	2,6	86,7		2,9	2,5		86,2
вишня	5,7	4,3	75,4		3,1	2,7	87,1		2,6	2,4	92,3		2,4	2,2	91,7		2,4	2,2		91,7
персик	6,7	6,8	76,2		5,3	4,9	92,5		4,7	3,9	89,0		4,6	3,6	76,3		4,4	3,3		75,0
черешня	4,4	2,7	61,4		3,7	3,2	86,5		3,6	2,8	77,8		3,4	2,7	79,4		3,3	2,7		81,8
слива	5,6	3,7	66,1		3,5	3,1	88,6		2,7	2,4	88,9		2,5	2,2	88,0		2,5	2,2		88,0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	в т.ч. сілськогосподарські підприємства														
Плодоягідні, всього	49,6	34,3	69,2	34,5	29,9	86,7	22,5	18,8	83,6	19,1	15,6	81,7	17,1	13,8	80,7
з них: зерняткові	31,3	23,1	73,8	20,6	17,7	85,9	11,8	10,6	89,8	9,2	8,0	87,0	7,7	6,8	88,3
з них: айва	0,2	0,1	50,0	0,1	0,1	100,0	0,1	0,1	100,0	0,1	0,1	100,0	0,1	0,1	100,0
груша	2,0	1,3	65,0	1,3	1,1	84,6	0,7	0,6	85,7	0,6	0,5	83,3	0,5	0,4	80,0
яблуна	29,0	21,6	74,5	19,1	16,5	86,4	11,0	9,9	90,0	8,5	7,4	87,1	7,1	6,3	88,7
кісточкові	16,7	10,0	59,9	13,2	11,6	87,9	10,3	8,0	77,7	9,5	7,3	76,8	9,0	6,7	74,4
з них: абрикос	2,6	1,6	61,5	2,1	1,8	85,7	1,4	1,1	78,6	1,3	1,0	76,9	1,2	0,9	75,0
вишня	1,4	0,7	50,0	1,1	0,9	81,8	0,7	0,6	85,7	0,5	0,4	80,0	0,5	0,4	80,0
персик	6,0	4,2	70,0	4,7	4,3	91,5	3,9	3,1	79,5	3,8	2,9	76,3	3,7	2,6	70,3
черешня	2,9	1,6	55,2	2,4	2,0	83,3	2,3	1,6	69,6	2,1	1,5	71,4	2,0	1,4	70,0
слива	3,2	1,7	53,1	2,4	2,2	91,7	1,6	1,4	87,5	1,5	1,3	86,7	1,4	1,2	85,7

персик — 70,3%, черешня — 70,0%. Отже, на півдні країни здійснюється просте відтворення багаторічних насаджень, навіть за умови скорочення загальної їх площі, при цьому поступово зростає питома вага кісточкових культур.

Оскільки динаміка площі плодоягідних насаджень не розкриває складові їх обороту (закладка, вибуття насаджень), то нами здійснено такі розрахунки за допомогою методики Інституту садівництва УААН (табл.2).

Таблиця 2

Аналіз темпів відтворення плодоягідних насаджень у сільськогосподарських підприємствах південного регіону

Рік	Площа насаджень, га		Площа посадки садів, га	Площа розкорчування садів, га	Коефіцієнт закладання	Коефіцієнт вибуття	Відношення площі закладання до площі вибуття
	на початок періоду	на кінець періоду					
Плодоягідні культури – всього							
2002	32041	28249	681	4473	0,02	0,16	0,15
2003	28249	24259	595	4585	0,02	0,19	0,13
2004	24259	22531	728	2456	0,03	0,11	0,3
2005	22531	19119	542	3954	0,03	0,21	0,14
2006	19119	17119	640	2640	0,04	0,15	0,24
у т.ч. зерняткові							
2002	18723	16003	205	2925	0,01	0,18	0,07
2003	16003	13349	166	2820	0,01	0,21	0,06
2004	13349	11777	139	1711	0,01	0,15	0,08
2005	11777	9166	234	2845	0,03	0,31	0,08
2006	9166	7688	168	1646	0,02	0,21	0,1
кісточкові							
2002	12568	11562	430	1436	0,04	0,12	0,3
2003	11562	10457	420	1525	0,04	0,15	0,28
2004	10457	10302	557	712	0,05	0,07	0,78
2005	10302	9500	294	1096	0,03	0,12	0,27
2006	9500	8990	430	940	0,05	0,1	0,46

Аналіз темпів відтворення та оновлення плодоягідних насаджень свідчить, що в сільськогосподарських підприємствах південного регіону коефіцієнт закладання коливається від 0,02 до 0,04, по кісточкових культурах він зростає до 0,05.

Значно вищі показники має коефіцієнт вибуття по всіх областях Південного регіону України. Максимальне його значення було виявлено в 2005 році (0,21) за рахунок зменшення площі зерняткових культур (0,31). Потрібно відзначити, що за період з 2002-2006 рр. було розкорчовано на півдні 18,1 тис. га плодоягідних насаджень, в тому числі: зерняткових культур — 11,9 і кісточкових — 5,7 тис. га. Найбільше розкорчовано садів в Одеській області — 8,2 тис. га (зерняткових — 5,4 і кісточкових — 2,6 тис. га).

Дані таблиці 2 свідчать, що найкращі показники щодо створення нових садів спостерігаються в підприємствах регіону в 2004 році, коли на кожний гектар плодоягідних насаджень, що вибули з господарського обороту, створювалося 0,30 га нових, з них кісточкових — 0,78 га. У цілому за п'ять останніх років сільськогосподарськими підприємствами регіону посаджено плодкових і ягідних насаджень — 3,2 тис. га. Найбільше посаджено нових садів у Херсонській області — 1,7 тис. га (зерняткових — 0,4 тис. га, кісточкових — 1,3 тис. га).

У садівницьких підприємствах регіону серед нових посадок садів зерняткових культур здебільшого переважають насадження яблуні за інтенсивною технологією. Це вирощування плодів зі щільністю 1500-2500 дерев на 1 га (4x1-2м) на карликових (М-9) і напівкарликових (ММ-106) підщепах з формуванням малооб'ємної колоно- та веретеноподібної і вільноростучої крони дерев. Вступ в товарне плодоношення на 2-3-й рік, врожайність по 25-45 т/га високоякісної продукції, період продуктивного використання 12-14 років. Серед сортів яблуні найбільш поширеними є Айдоред, Голден Делішес, Голден Рейдерс, Джонаголд, Джонагаред, Ренет Симиренко, Флоріна.

При закладанні садів кісточкових культур господарства дотримуються переважно традиційної схеми розміщення дерев (щільність 400-800 на 1 га.). Це широкорядні ущільнені сади з округлими кронами зі вступом у плодоношення на 4-5 рік після садіння з тривалістю експлуатації — 12-20 років і врожайністю плодів — 15-25 т/га. При створенні насаджень кісточкових культур найбільшу перевагу сільськогосподарські підприємства області віддають сортам: персик — Золота Москва, Кардинал, Кремлівський, Майн-

гарт, Редхавен, Фаворит Мореттини, Колінз, слива — Волошка, Стенлей, черешня — Валерій Чкалов, Винка, Крупноплідна, Мелітопольська чорна, Удівітельна.

Створюючи нові насадження плодкових культур, сільськогосподарські підприємства намагаються скорочувати тривалість як створення, так і продуктивного їх використання. Це є інноваційним елементом і дозволяє швидше оновлювати сортовий склад садів, оперативніше реагувати на зміну ринку садівницької продукції та прискорювати обіг капіталу вкладеного в створення садів.

Як свідчать дослідження вчених-садоводів, скороплідність насаджень базується на технологічних приййомах прискореного вступу плодкових дерев в плодоношення і прискореному формуванні плодової стіни, що досягається шляхом ущільнення садіння і використання відповідного садивного матеріалу.

Саме за цих умов особливого значення для інтенсифікації садівництва набуває плдорозсадництво. Вирощування високоякісного садивного матеріалу з високою життєздатністю та потенціальною продуктивністю (підбір кращих сорто-підщепних комбінацій, їх постійне оновлення, впровадження сучасних технологій вирощування) запорука розвитку не лише плдорозсадництва, а й садівництва в цілому.

Саджанці повинні забезпечувати ранній вступ у плодоношення, високу і стабільну врожайність, бути добре розвиненими, оздоровленими від комплексу вірусних, мікоплазменних та бактеріальних захворювань. Підбір кращих підщеп — найважливіше завдання інтенсивного садівництва. Підщепа і прищепа значною мірою впливають одна на одну. Від такого взаємовпливу залежить ступінь пристосованості сорту до ґрунтово-кліматичних умов, сила його росту, скороплідність, урожайність, якість плодів та інші виробничо-біологічні особливості [3-4].

Потреба інтенсивного розвитку садівництва зумовлює збільшення виробництва плдорозсадниками до високоякісного садивного матеріалу на вегетативних (клонових) підщепках (табл.3).

Аналізуючи дані таблиці 3, потрібно відзначити, що виробництво саджанців зерняткових культур в регіоні здійснюється лише на

Вісник аграрної науки Причорномор'я, Випуск 2, 2007

клоновій підщепі, переважна більшість яких вирощується на карликових (М-9-36,4%) і напівкарликових (ММ-106-55,0%) підщепах.

Таблиця 3

Породний і сортовий склад плодових саджанців вирощених в розсадниках південного регіону у 2006 році

Породний склад	Всього, тис. шт.	в тому числі		%	Кількість сортів, шт.	з них нерайонованих
		на насінневій підщепі	на клоновій підщепі			
Вирощено саджанців	940,8	331,0	609,8	100,0	105	57
в тому числі:						
зерняткові культури	609,8	0,0	609,8	64,8	45	36
Айва	0,0	0,0	0,0	0,0	0	0
Груша	3,7	0,0	3,7	0,4	4	4
Яблуна	606,1	0,0	606,1	64,4	41	32
кісточкові культури	331,0	331,0	0,0	35,2	60	21
Абрикос	13,8	13,8	0,0	1,5	9	4
Алича	4,3	4,3	0,0	0,5	2	1
Вишня	28,1	28,1	0,0	3,0	5	2
Персик	157,8	157,8	0,0	16,8	23	13
Слива	29,7	29,7	0,0	3,2	4	0
Черешня	97,3	97,3	0,0	10,3	17	1

Для вирощування саджанців кісточкових культур плодорозсадники регіону застосовують, як бачимо, сильнорослі насінневі підщепи (35,2%): абрикос — жердель; алича, слива — алича; вишня, черешня — антипка; персик — мигдаль. Тому для підвищення інтенсивності виробництва плодів кісточкових культур перед садівницькою наукою постає проблема розроблення технологій вирощування клонових підщеп, придатних для створення інтенсивних насаджень.

У 2006 році виробництво саджанців нерайонованих сортів для плодових культур складало 54,3% або 57 сортів. Найбільше нерайонованих сортів зарубіжної селекції яблуні — 78,0% (Гала Ред, Глостер, Декоста, Джонагоред, Еліза, Лігол, Фуджі, Чемпіон) та персика — 56,5% (Валіант, Кардинал, Майнгард, Фаворит Мореттини). Слід відзначити, що більшість нерайонованих сортів вирощуються в обмеженій кількості (0,1 — 1,0 тис. шт.) для задоволення попиту деяких сільськогосподарських підприємств.

Висновки. В умовах скорочення загальної площі плодоягідних насаджень, садівницькі підприємства півдня України здійснюють просте відтворення багаторічних насаджень традиційними для регіону культурами: яблуна, черешня, персик. Але, при цьому має місце поліпшення породної структури багаторічних насаджень, що засвідчує активізацію інноваційної складової ведення галузі.

В сільськогосподарських підприємствах регіону посадка нових садів зерняткових культур (яблуна) здійснюється за інтенсивним типом насаджень на клонових підщепах. Це досягається завдяки тому, що плодорозсадники переходять на вирощування відповідного садивного матеріалу. При цьому впроваджуються у виробництво нові перспективні сорти плодівих культур (імуностійких проти найбільш поширених хвороб).

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмаков О.Ю. Особливості адаптації садівництва України до ринкових умов господарювання // Садівництво: Міжвід. тем. Науковий збірник. – К.: Нора-Прінт, 1998. – Вип. 261-265.
2. Методичні рекомендації з організації планомірного відтворення плодівих і ягідних насаджень. – К.: Віпол, 1996. – 22 с.
3. Бублик М.О. Методологічні основи підвищення продуктивності сучасного садівництва – К.: Нора-Друк, 2005. – 288 с.
4. Куян В.Г. Плодівництво. – К.: Аграрна наука, 1998. – 472 с. іл.